

STANE GRANDA

REVOLUCIONARNO VRENJE PO I. SVETOVNI VOJNI ALI "VIETNAMSKI SINDROM"

Vojne, tako lokalne kot širšega obsega ali celo svetovne, pustijo pri ljudeh zelo velike posledice. Materialne so samo najbolj vidne, pogosto, če je gospodarska podlaga življenja preveč prizadeta, tudi nepremagljive brez tuje pomoči, med najhujšimi pa so psihične. Te so najbolj izrazite pri vojaki, ki jih prestano trpljenje, zlasti pa nenehno spogledovanje s smrtjo zelo prizadene, otopi v odnosu do vrednosti ter svetosti lastnega in zlasti tujega življenja. Zato se težko vklopijo v normalno mirnodobno življenje. V vojni se jim zruši svet vrednot, zlasti odnos do morale in skoraj vsega, kar življenje osmišlja. Te probleme je svet močnejše spoznal po vietnamski vojni, ko so imeli v Ameriki kar nekaj težav z bivšimi vojaki. Problem pa je v resnici bistveno starejši in mu pri nas lahko sledimo nekako od francoskih vojn dalje. Zlasti so naše prednike znanovale avstrijsko-italijanske vojne v 19. stoletju.

Poleg vojakov prizadene vojna tudi njihove svojce. Ne mislimo samo materialno, tudi ne s smrtjo padlih in pohabo ranjenih, ne gre tudi za dejstvo, da se na kmetijah, kjer gospodarijo predvsem stari in ženske marsikaj spremeni, gre za psihične spremembe, nova razmerja v medčloveških odnosih. Otroci so drugače vzgajani, hišni red in vzgoja sta drugačna. V tem pogledu sta tako I., ki jo imamo predvsem v mislih, kot II. svetovna vojna pri nas premalo raziskani. Vprašanje je, če smo sploh pripravljene sprejeti rezultate takih raziskav. Nenazadnje pride zaradi posebnih vojnih razmer tudi do določenih čustvenih stisk, ki jih pusti med najožjimi sorodniki, zlasti pa med zakoncema, dolgoletna fizična ločitev. "Skoke čez plot", odnose z vojnimi ujetniki, ki so bili dodeljeni posameznim kmetijam, pustimo, zaradi spodobnosti, običajno ob strani, kot tudi na primer življenje naših vojnih ujetnikov na ruskem podeželju, kamor so bili dodeljeni za pomoč kmetijam.

Nemirne razmere po I. svetovni vojni pri nas in po svetu običajno označujemo predvsem kot posledice februarске in oktobrske revolucije. Te so nedvomno bile, vendar je omenjanje zgolj njih preveliko poenostavljanje. Upoštevati je potrebno tudi posledice same I. svetovne vojne, zlasti dejstva, da se je velika večina naših prednikov borila na strani premaganih, kar povzroča, nihče ni rad trajni poraženec, dodatne travme pri udeležencih vojne. Prav tako je treba v tem kontekstu bolj upoštevati zlom več kot pol tisočletja obstoječe vladarske hiše in državne skupnosti, ki so ji njeni člani vladali. Treba se je zavedati, da je bila nova jugoslovanska državna skupnost, sobivanje z ljudmi, ki so bili od turških vpadov do vključno I. svetovne vojne dojemani kot sovražniki, za velik del prebivalstva že šok sam po sebi, tu je potem še nova kultura, kjer srednjeevropske okvire zamenjajo balkansko-bizantinski, katoliško "apostolsko" vladarsko hišo pravoslavni "razkolkniki", kraljevska hiša, ki se je od obračuna z Obrenoviči drži oznaka, da imajo njeni člani krvave roke.

Prelom s preteklostjo v novi jugoslovanski skupnosti ni bil zgolj glede države, vladarja, celotne predvojne mentalitete, načina življenja. Bilo je še veliko več in globalnejših, v preteklosti skoraj nepredstavljivih sprememb. Izjemno vplivna, zaradi nepotešljive lakote po zemlji med Slovenci, je bila tudi vest in zavest o bližnji agrarni reformi, ki ni bila mišljena zgolj kot agrarno-socialni ukrep, ampak tudi uničenje glavne

opore vladanja Habsburžanov. Republikanizem ni bil več zgolj politični nazor "prekucuhov", ampak v veliki meri legalna oblika politične zavesti. Mogoče je v tem pogledu bistveno bolj kot oktobrska vplivala, že zaradi svoje demokratičnejše naravnosti, februarska revolucija v Rusiji. O njej je bilo tudi več verodostojnih informacij. Ni se je držala kri kot Leninove. Nov je bil "državni" jezik in še vrsta stvari, ki jih je najlepše označiti s frazo: "Poslej ni bilo nič več tako, kot je bilo dotlej!" Probleme, ki smo jih zgoraj naštel, bomo skušali prikazati in analizirati na primeru mikroregije oziroma župnije Bela Cerkev na Dolenjskem.

* * *

Bela Cerkev je znamenita dolenska vas, ki leži na vzpetini med Krko in Malim Vinjem Vrhom v bližini Šmarjeških Toplic. Njeno prvo omembo¹ običajno povežemo z prvo omembo Vinjega Vrha 1074. leta, ko je oglejski patriarh podelil freisinškim škofom patronatske pravice nad tukajšnjim ozemljem oziroma cerkveno organizacijo. Je prafara iz katere so kasneje izšle nekatere župnije, med njimi Škocjan, Šmarjeta in Šentpeter (Otočec). Ker je bila inkorporirana stiškemu samostanu in so bili tukajšnji župniki dejansko vikarji stiškega opata, ni odigrala take vloge kot nekatere druge fare na Dolenjskem, na primer Šentjernej. Tudi v gospodarskem pogledu ni izstopala. Tukajšen svet je skoraj idealen za vinogradništvo in tako je bil na njeno ozemlje hud pritisk številnih svetnih fevdalcev kot tudi nekaterih samostanov, zlasti Pleterij in novomeške komende oziroma križniškega reda. Poleg župne cerkve je tu še nekaj podružnic. Med njimi bi zlasti izpostavili cerkev sv. Helene v Dragi, ki nima samo za to področje dokaj nenavadne arhitekture, ampak v ljudskem izročilu starost, ki je doslej niso potrdile še nobene raziskave, ne zgodovinarjev, ne arheologov, ne umetnostnih zgodovinarjev; cerkev sv. Tomaža v Tomažji vasi, ki je bila izjemno dotirana in skoraj premožnejša kot farna, sv. Nikolaja v Dolenjem Kronovem in dokaj siromašno sv. Janeza na Malem Vinjem Vrh.

Za slovenske zgodovinarje je Bela Cerkev še posebno pomembna, ker se je v njej 1905. leta rodil eden naših največjih zgodovinarjev dr. Fran Zwitter. Na tamkajšnjem pokopališču je skupaj s starši in sestro tudi pokopan.

Področje Bele Cerkve oziroma Vinjega Vrha je eno najznamenitejših arheoloških področij Slovenije.² Bogate najdbe, na svoj način jih simbolizira železnodobna čelada šmarješkega tipa, segajo od prazgodovine do obdobja preseljevanja narodov. So izjemno številne in bogate, čeprav tu velikih modernih sistematičnih izkopavanj, razen zaščitnih v zadnjih letih zaradi gradnje avtoceste, ni bilo. Izkopani predmeti so v veliki meri na Dunaju. V srednjem veku je bil verjetno na otoku Tržič, ki se lepo vidi z belocrkovskega pokopališča in je izjemno velik, trg Kronovo. Verjetno je bil last Višnjegorskih, ki pa sta ga kasneje, tudi zaradi izumrtja lastnikov, gospodarsko zadužila freisinški Gutenwert in habsburško Novo mesto.³ Kljub temu, da daje Bela cerkev vtis nekakšnje naravne trdnjave, je kraj precej trpel v času turških vpadov. Tukajšnje duhovnike so maltretirali za protestantsko vero zagreti okoliški plemiči, zlasti posestniki Otočca. Razen kmečkih uporov kakšnih drugih velikih vojnih pretresov kraj kasneje ni doživel, saj je bil nekoliko umaknjen z glavnih prometnih poti. Cesta Novo mesto – Krško po levi strani Krke je bila v bistvu zgolj lokalnega gospodarskega pomena. V

1 Milko Kos, Gradivo za historično topografijo Slovenije. Za Kranjsko do leta 1500. Ljubljana 1975, str. 730.

2 Anja Dular, Arheološka grobišča v okolici Vinjega Vrha nad Belo Cerkvijo. Ljubljana 1990.

3 Stane Granda, Srednjeveški trg Kronovo. Grafenauerjev zbornik. Ljubljana 1996, str. 323–330.

revolucionarnem letu 1848/49 je kar nekaj kmetov podpisalo peticijo za Združeno Slovenijo. 1859. leta je s pomočjo župnika začela delovati osnovna šola. Kasneje je dobila novo lepo stavbo, ki je tvorila skupaj z Majzelnovimi hišami, Majzelj je bil eden od dveh najuglednejših in najpremožnejših kmetov ter stari oče akad. prof. dr. Frana Zwittera, dokaj velik vaški trg. Bela cerkev je bila po 1850. letu sedež občine in je spadala v novomeški okraj.

Kot smo že omenili je tukajšnji gričevnat svet na osovini legah izjemno primeren za vinogradništvo. V nižinskih predelih, zlasti ob Krki, so pogoste poplave. Zaradi reke škoduje pridelkom pogosto megla oziroma vlaga. Velikih kmetij, razen nekaj resničnih izjem, tukaj ni. Številni zaselki na obrobju vinskih goric dajejo preje vtis revščine kot pa normalnega življenja. Poglavitni pridelek je bilo vino. Kot smo že omenili, je bila ravno ta kultura vzrok za določeno drenjanje velikih posestnikov. Praz zato je bilo tu veliko gorskopravnih vinogradov. Vinji Vrh in njegovo vino pozna tudi Valvasor. Za Vinji vrh, ki ga omenja kot "Vineuerch", trdi "giebt einen köstlich guten Wein" (žlahtno dobro vino).⁴ Domnevamo, da se njegova ugodna sodba nanaša bolj na nekmečko vino, kajti sloves tukajšnjega vina je bil kar nekaj desetletij slab. Že 1843. leta, na 18. pobinkoštno je opozarjal znameniti šmarješki rojak Janez Zalokar, takrat župnik in priznan kmetijski strokovnjak v sosednjem Škocjanu: "Farmanje! Vaša navada je, ne zelene pšenice, ne bele ajde žeti, ampak čakate, da je oboje zrelo; grojzdje farmanje! Bi, če bi še ta teden hoteli potrpeti, dozorilo, de bi dobro vino imeli, kjer zdej še ni dosti zrelo, ki je še kislo. Sej mende vender jesiha ne boste namest vina perpravljali. Jest bi rad, de bi naše vino bolj v čast pršlo."

Trtna uš je⁵ koncem 19. stoletja dala veljavo sadjarstvu, vendar ni moglo nadomestiti vinogradništva. Kmetje so veliko vinogradov obnovili in izboljšali trsni sestav. Verjetno se je šele takrat pojavil cviček v današnjem smislu besede. Pri obnovitvenih delih in modernizaciji so bili ključnega pomena vsakokratni župnik in večji kmetje, ki so bili tudi ugledni vinogradniki.

Neagrarno gospodarstvo tu ni imelo nekih velikih možnosti. Bilo je nekaj mlinov, žag in pa seveda storitvena dejavnost kot so bili kovači, usnarji, čevljarji in podobno. V drugi polovici 19. stoletja je med obrtniki izstopal mizar Jernej Rangus, ki je bil sposoben prevzeti tudi zahtevnejša dela pri cerkveni opremi, kot so oltarji, cerkvene klopi in podobno. Za njim se je ob koncu 19. stoletja uveljavil Janez Rangus.

V začetku 20. stoletja so začeli velike upe polagati na razvoj Šmarjeških Toplic. Te so bile znan kot Jezerske že tudi poprej, vendar so veljale za kmečke. Novomeška gospoda je hodila v Dolenjske Toplice, ker so bile bolj "fine". Prav z njimi je povezan razvoj turizma, ki sta ga podpirala najbolj kmeta in veleposestnika Zorko iz Družinske Vasi in Majzelj iz Bele Cerkve. Oba sta bila pravzaprav prišleka, ne staroselca. Medtem, ko je Zorko imel določene turistične ambicije, je bil Majzelj predvsem ugleden in velik kmet in gostilničar. V njegovo gostilno se je zaradi izvrstnega, na vinskih razstavah pogosto nagrajenega vina, rada zatekala tudi novomeška družabna smetana. Oba sta bila nekakšna kralja na Betajnovi. Njuna beseda je bila v razvoju Bele Cerkve ključnega pomena. Zlasti Majzelj, ki je bil dolgoleten župan je sodeloval v številnih organih, zlasti tistih, ki so se ukvarjali z kmetijskimi in prometnimi vprašanji. Bil je tudi član raznih komisij za gradnjo železnice ob Krki, ki je bila aktualna pred vsakimi volitvami.

⁴ J. W. Valvasor, Die Ehre des Herzogthums Crain. Nürnberg 1689, Buch XI, str. 469–470.

⁵ Arhiv Republike Slovenije, Zbirka rok. 94 r.

Politično življenje se je v fari Bela Cerkev in v širšem področju sveta pod Vinjim Vrhom začelo že leta 1848, ko so tukajšnji kmetje dokaj množično podpisali peticijo za Združeno Slovenijo.⁶ Značilnost tega podpisovanja je, da je potekalo mimo župnikove volje, da je bilo samostojno dejanje kmetov na katere je vplival dunajski študent prava Jožef Jerman, doma iz sosednje škocjanske fare. Ni manipuliral z njimi, ampak je znal njihove poglede na revolucijo vskladiti z narodnimi. O nadaljnjem političnem dogajanju ni podatkov. Kot je znano, Dolenjska ni bila sposobna organizirati nobenega tabora. Nacionalno vprašanje tu ni bilo aktualno. Deželne kot tudi državne volitve so po uvedbi ustavnega življenja so gotovo razgrele strasti, vendar je bil kraj premajhen, politično ga je "pokrivalo" Novo mesto, da bi pustil sledove o njih. Žal ne poznamo tudi dogajanja v zvezi z občinskimi volitvami.

Z ločitvijo duhov na Slovenskem se je tudi tukaj pojavilo strankarstvo. Kot njegov začetek bi lahko označili obisk regionalnega katoliškega shoda 1892. leta v Novem mestu. Oblikovanje nasprotnih političnih taborov ni bilo takojšnje. To potrjuje tudi soglasno ravnanje občinskega zastopa, ki je novembra 1892. leta poslal zaupnico škofu Jakobu Missiji zaradi žaljivega pisanja Slovenskega naroda po I. katoliškem shodu. Povezava najbolj vplivnih mož s Cerkvijo je obstajala naprej, so se pa počasi začela razhajanja, zlasti takrat, kadar je ena od strani hotela prevladati nad drugo. Tako se je 1896. leta občinski zastop pod vodstvom župana Zorka uprl takratnemu župniku, ki je po rigolanju vinograda Gorčič v izmeri 2807 m² hotel obnoviti tudi gorico Veselico s pomočjo občinskih sredstev oziroma občinske garancije. Nato je uspel isto opraviti s kreditom – hipoteko na cerkveno posest, kar je njegovim naslednikom povzročilo nemalo finančnih težav.

Ne Zorka, še manj pa Majzlja bi mogli označiti s klerikalcema, čeprav sta seveda s Cerkvijo sodelovala. Klerikalna stranka se je koncentrirala predvsem okoli župnika, občasno nekaterih učiteljev in nekaterih uglednejših srednjih in malih kmetov. Vsekakor pa vasi ne bi mogli označiti za nekakšno klerikalno trdnjavo, čeprav se imenuje po cerkvi in še belí povrhu. Tukajšnja klerikalna stranka se je okrepila dejansko šele po letu 1900. 1903. leta so začele delovati Marijina družba, Tretji red sv. Frančiška, obujena je bila bratovščina sv. Srca Jezusovega in Marijinega, ustanovljene bratovščina naše Ljube Gospe, sv. Uršule, sv. Rešnjega telesa, stalnega češčenja sv. Rešnjega telesa, sv. Družine, apostolstvo sv. Cirila in Metoda. To so bile prvenstveno izrazito verske organizacije oziroma bratovščine, so pa posredno seveda krepile pozicijo vsakokratnega župnika.

Leta 1910 je imela občina Bela Cerkev 1121 prebivalcev, od tega 539 moških. Njene meje niso povsem identične s farnimi, vendar je razlika za naše razpravljanje nebitvena. Ob ljudskem štetju 1891. leta je bilo v fari 1058 ljudi. Krajevni leksikon Dravske banovine navaja 1062 ljudi v občini. Podatek kaže na precejšnje izseljevanje pred I. svetovno vojno. To ni imelo le negativnih posledic, ampak je povzročilo tako izboljšanje materialnih razmer kot tudi porast kriminala. 1. 10. 1902 je vdrl nekdo v cekveni puščici v farni cerkvi. Kasneje je bil ukraden tudi del moštrance – stajalo za hostijo. Kradel je nek otrok z Vinjega vrha, katerega mati je bila v Ameriki. Zanj in še brata, oba sta bila nezakonska, je doma skrbel le stari oče. Zgražanje je bilo silno in mati je bila prisiljena oba poklicati v Ameriko. Belocerkovski Amerikanci so bili zelo pomembni po I. svetovni vojni, ko so med rojaki v Ameriki organizirali raznovrstno pomoč, tudi za obnovo

⁶ Stane Granda, Prva odločitev Slovencev za Slovenijo. Ljubljana 1999, str. 451 ss.

zvonov. Tako je Terezija Gorenčič nabrala zanje 52.080 K. Vrednost darila lahko ocenimo, če upoštevamo, da je predračun znašal 61.425 K. 1740 K so farani dobili kot obresti od denarja za med vojno vzete zvonove, domačini so zbrali 7215 K, 390 K so vzeli iz župnijske blagajne.

Dogajanje v Beli Cerkvi v desetletju po I. svetovni vojni bomo analizirali na podlagi tamkajšnje farne kronike.⁷ Žal župnik Janez Klemen, ki je tu župnikoval med I. svetovno vojno, bil je jetičen in ga je bolezen zelo ovirala v dušnem pastirstvu, umrl je zaradi nje in španske bolezni 4. 12. 1918. leta ni pisal župnijske kronike. Politično je bil pasiven in se ni opredeljeval. Tako proti njemu ni bilo nikakršnih demonstracij, kot jih je po zlomu dvojne monarhije doživel njegov šmarješki stanovski brat Ivan Perko. V Beli Cerkvi je bilo dokaj aktivno deklaracijsko gibanje. Na zborovanje v Šentjernej je s svojim očetom odšel tudi naš pokojni profesor Fran Zwitter.

Kolikor je mogel, je dogajanje za nazaj popisal Klemenov naslednik Ignacij Omahen, župnik od 27. 2. 1919. V vojsko so iz fare vzeli 156 mož. Zadnji so bili vpoklicani 1917. leta. Rojeni so bili leta 1900, torej mladoletni. Ljudi so zelo prizadeli tudi odvzemi zvonov in celo principala pri orgljah v župni cerkvi. Podružnica v Tomažji vasi, je bila ob kompletne orglje, ki so jih dobili 1906. leta iz župne cerkve. Oblast je odvzete zvonove ali točneje odvzete kovine – surovine za orožje, plačala na osnovi njihove teže, vendar so morali plačilo nameniti v veliki meri za "prostovoljna" vojna posojila. Poleg mrtvih so sorodnike prizadeli zlasti pogrešani, invalidi ter kasneje umrli za posledicami vojne, zlasti prisadov.

Nove politične razmere so se pokazale že pri prvi povojni birmi 16. 9. 1919. Sprejem škofa je bil zelo hladen, kar je župnik pripisal liberalni propagandi. V adventu istega leta so imeli "samostojni" shod v šoli. Razen župnika in učitelja naj bi se vsi vpisali v to stranko, celo klerikalni zaupnik, ki ga je tja poslal župnik. "Kmetijski list se vsiljuje," je zapisal v kroniko. Župnik Omahen je imel velik smisel za politiko. Zaradi dušnopastirskih potreb, pa tudi okrepitev klerikalnih pristašev, ki jim je bilo v nemirnih in prevratnih časih dvigniti samozavest, je maja 1920 organiziral misijon – to je versko poglobitev s pomočjo posebno vabljenih pridigarjev. Novembra 1920 je bil živahen predvolilni boj. V fari sta bila samo zaupna sestanka SLS in komunistov, shoda ne. Opazil je številne letake samostojnih ter časopise drugih strank. Klerikalcem so nasprotniki očitali, da bodo ob pričakovani agrarni reformi potegnili z "grajščaki", da bodo ponovno uvedli desetino in tlako. Očitali so jim, da so jih izdali Srbom. Komunisti so obljubljali, da bodo zemljo razdelili, tudi farovško. Volitve 28. 11. 1920 so izpadle naslednje: SLS 39, SKS 80, JDS 5, JSDS 2, komunisti 42, NSS 9 glasov. 39 jih ni prišlo voliti. Kot vidimo je prišlo do pravega političnega prevrata. Nanje kažejo tako glasovi SKS, zlasti pa komunistov. Pogrešamo narodne socialiste, ki so bili v nekaterih predelih Dolenjske precej aktivni. Župnik je pričakoval oziroma želel vsaj polovico glasov. V kroniki je samokritično priznal, da se je premalo trudil: "Precej potov so mi napravile volitve, nazadnje eno noč brez spanja, in pa težko resnico sem si naučil od njih: da ne smem nikomur popolnoma zaupati. Izgubili smo zaupanje naroda v veliki meri. Kdo je kriv?"

1921. leta je z zadovoljstvom ugotavljal, da se razmere, odkar je klerikalna stranka izstopila iz vlade, izboljšujejo. 1921. leta so bile tudi občinske volitve. Samostojni so odklonili kompromis z SLS. Ta jim je ponujala, da bi nastopili skupaj. SLS bi imela v občini 6, samostojni 10 odbornikov. Dan pred volitvami so imeli samostojni shod. Nanj

⁷ Kronika Fare Bela cerkev. Župnijski arhiv župnije bela Cerkev. Pisati naj bi jo začel župnik Jakob Gruden 1. 5. 1879.

je poslal župnik dekleta, ki so motila njihovo zborovanje. 6. maja so bile volitve. SLS je dobila 80 glasov in s tem 9 odbornikov, SKS 59 glasov in 7 odbornikov. Tega rezultata še ne moremo označiti kot povratek na staro, ampak predvsem za drugačno odločanje, ko gre za lokalne zadeve. 26. maja so volili za župana Josipa Zajca iz Drage. Na počasno normalizacijo razmer v fari je vplival tudi 16. oktobra 1921. leta blagoslovljen nov gasilski dom.

18. marca 1923. leta so bile nove volitve v pralament. Liberalci so bili zopet v ofenzivi. V farno so poslali 50 Domovin brezplačno, klerikalci nobenega propagandnega materiala. Samostojni so naredili javni shod. SLS je dobila 114 glasov, SKS 25, JSDS 14, ostali nič. Ta podatek že kaže na proces "normalizacije". Vsekakor vidimo na modnost komunistov pri prejšnjih volitvah, čeprav trenda "v levo" ne moremo prezreti. Župnik je ugotovil, da so volitve izraz splošnega nezadovoljstva nad političnimi in gospodarskimi razmerami. Vsekakor pa se je poznalo tudi versko in politično delo župnika. Kot vse kaže, je bil na političnem področju bolj uspešen. Letno število obhajil je namreč upadalo. Avgusta 1923. leta je začela delati novoustanovljena klerikalna hranilnica in posojilnica. Katoliškega shoda v Ljubljani 26. avgusta. 1923 se je udeležilo 29 faranov.

1924. leta je župnik svoje delo še stopnjeval. 17. februarja je bila ustanovljena mladeniška Marijina družba. Junija so bile občinske volitve. Dogovorili so se naj ne bo predvolilnih preprirov, ampak naj vsaka vas izvoli glede na število prebivalstva enega ali več odbornikov. Ti naj bi prišli na kandidatno listo. Ni se obneslo. Eni so agitirali proti župniku, drugi proti gostilničarju, ki so ga smatrali za njegovega glavnega nasprotnika oziroma voditelja liberalcev. Pristaši SLS dobili 11 od 17 mest.

8. februarja 1925. leta so bile državnozborske volitve. LS je imela shod v župnišču, liberalci pri Majzljju, samostojni pri Zorkotu. Republikance sta z agitacijo, a brez shoda navduševala Miklavž Červan "delomrzneš pohajač" in Alojz Perše, sin posestnika iz Družinske vasi – "pretepač". SLS je dobila 68 glasov, liberalci 26, samostojni 25, republikanci 72. "Mladi, osebenki in nemaniči so bili po večini republikanci, ker pod republiko še vedno umevajo delitev zemlje, prostost vojaščine in nered v katerem se lahko v kalnem ribari." Levi trend se je ponovno okreplil. Nato so gotovo vplivala tudi vprašanja povezana z agrarno reformo.⁸

1927. leta so bile volitve v oblastno skupščino. SLS je dobila 110 glasov, SKS 34, SDS 22, Zveza delavcev 4. To je skoraj popolen povratek na politične razmere pred I. svetovno vojno, ko je SLS prevladovala, vendar ne več absolutno, ampak relativno. Župnik je ugotavljal, da je bila nasprotna agitacija slaba. Marca je bila ustanovljena Kmečka zveza.

Pri občinskih volitvah istega leta je SLS dobila 74 glasov in 5 odbornikov, Gospodarska stranka 34 glasov in 4 odbornike, "Občinsko dobro gospodarstvo", nekakšna liberalna frakcija, 63 glasov in 7 odbornikov, Delavska ljudska stranka 14 glasov in 1 odbornika. Kot vidimo leviča postaja stalnica političnega življenja v Beli Cerkvi. Ta očitno ni bila toliko ideološka, ampak bolj izraz nezadovoljstva z obstoječimi razmerami.

Volitve v narodno skupščino istega leta so izpadle: za SLS je glasovalo 78, za SKS 78, za SDS 7, komunisti 1 volilca. Socialisti niso dobili nobenega glasu. V Št. Petru je bil kmetijski tečaj Kmečke zveze. SLS je krepila svoje pozicije tudi s praktičnim delom med kmeti. Obiskovalo ga je 16 fantov iz Kronovega in Družinske vasi. Trajal je do spomladi.

8 Olga Janša, Agrarna reforma v Sloveniji med obema vojnoma. Zgodovinski časopis 18, 1964, str. 173–189.

Župnik je politično delo še intenziviral. 1928. leta je bila ustanovljena Družba treznosti. K njej pristopilo 211 žensk in 22 moških. Ustanavljati tako društvo v tako vinskem področju, kot je belocerkovska fara, ni bilo najbolj modro dejanje. Mož je bolj kot dejanskim potrebam, ki jih ne gre podcenjevati, podlegel ljubljanski modi. Na nek način je bilo to napeljevanje k neiskrenosti, saj tu brez vina ob težkem delu in slabi prehrani ne gre. Vsekakor pa kaže število vpisanih žena nedvomno na težke socialne posledice pitja alkoholnih pijač.

Izjemno in za župnika usodna je bila ustanovitev katoliškega prosvetnega društva 4. novembra 1928. leta. Za cilj si je postavilo izgradnjo lastnega kulturnega doma. Odločitev ni bila neumna, saj je bilo kulturno delo v fari zelo živahno. V vasi so imeli tudi lastno godbo, ki jo je vodil tamkajšnji organist. Doslej so imeli večino kulturnih prireditev v nekdanji Majzljevi gostilni, ki je bila po smrti starega očeta našega prof. Zwittera večinoma v najemu. Vsekakor so se pozicije klerikalne stranke izjemno okrepile. Pri tem je treba videti, da ključno ni bilo ideološko, ampak praktično delo na kulturnem in socialnem področju. Hranilnica in planirani kulturni dom sta bila močna vzvoda realne politične moči.

V znamenitem 1929. letu, ko je zaradi hudega mraza koncem januarja in februarja Krka zmrznila, so začeli graditi graditi kulturni dom. Čeprav so ljudje navozili ogromno kamna in peska in tudi sami veliko delali, so morali najeti tudi kredite, za katere so bili poroki nekateri ugledni in stranki vdani kmetje. Bili so izjemno uspešni in 8. septembra istega leta je bila svečana otvoritev kulturnega doma s koncertom združenih pevskih zborov. V društvu je bila tudi knjižnica. Kulturno življenje se je zelo razmahnilo. Tako so leta 1930 v novem kulturnem domu igrali: 1. januarja Krivoprisežnik, 2. marca Lumpacij Vagabund, 20. aprila Žrtev spovedne molčečnosti. 20. marca so uspešno praznovali tudi materinski dan. Imeli so tudi predavanji o zadružništvu in sadjatsrvu.

1929 so ustanovili v fari Bela Cerkev oziroma vasi Draga pod njo podružnico Osrednje mlekarne iz Ljubljane.

Kljub izjemni delavnosti župnika in nedvomnim ter vidnim uspehom tako na političnem kot gospodarskem področju je moral župnik zagrenjen Belo Cerkev zapustiti. 1930 leta so gospodarsko krizo tu že čutili. Krediti so začeli pritiskati na njihove garante kreditov za kulturnidom. Hranilnica in posojilnica ni mogla izponjevati obveznosti, grozile so izvršbe. Župnik je s pomočjo različnih zvez sicer reševal prizadete, toda njegov ugled je upadel, nekateri so mu očitali premajhno previdnost in na lastno prošnjo so ga iz Bele Cerkve premestili.

Omenili smo uspešnost župnika Ignacija Omahna na političnem in gospodarskem področju. Zelo se je trudil tudi na verskem, vendar so mu bile razmere, kljub prizadevanjem manj naklonjene. Poglejmo podatke o obhajilih: 1920. leta jih je bilo 14 15312, 1922. leta 12814, 1923. leta 11671, 1924. leta 11720, 1925. leta 11317, 1926. leta 11467, 1927. leta 13320, 1928. leta 12845 in 1929. leta 11470. Vsekakor se na njihovem številu poznajo tako politične, kakor gospodarske razmere. Glede na vojne čase, ko se je verska praksa povsod popravila, lahko zapišemo, da krizni časi kot taki ne povzročajo enakih reakcij, pomembna je njihova narava in dimenzije. Hkrati pa lahko tudi zapišemo, da med versko prakso in političnimi opredelitvami ni tako tesnih zvez, koz nekateri domnevajo. V času župnikovih največjih uspehov število obhajil upada.

Poleg neposredne verske prakse je župnik Omahen namenjal posebno pozornost tudi verskemu tisku. Poglejmo nekaj konkretnih podatkov.

Leto	1921	1922	1925	1926	1927	1928	1929
Naslov revije							
Domoljub	70	58	60	85	98	119	131
Bogoljub	52	41	37	46	42	52*	45
Glasnik	20	5	3	6	6	6	6
Cvetje	8	14	13	12	10	12	12
Odmev			4				
Katoliški misijoni			12	10	8	6	5
Angelček			24	16	12	12	19
Vigred			2	2	3	2	
Kraljestvo božje						4	4
Mohorjeva družba	29	19	21	52	45	38	45

*drugi v dekaniji

Na splošno lahko rečemo, da je bil kulturni razvoj v porastu. Slabo obdobje je bilo v letih 1922 do 1925. Očitno se je kulturno prizadevanje župnika Omahna na področju bralne kulture dokaj obrestovalo.

1931. leta se je gospodarska kriza še stopnjevala. 8. novembra so bile volitve v parlament. Volilcev je bilo 258. Voliti jih je prišlo 114, večina je bila za klerikalnega Antona Klinca, 19 za Nika Zupaniča 11. Sledila je kazen in občino Bela Cerkev so 1932. leta vključili v sosednjo Št. Peter (danes Otočec). Ljudje so bili proti. 1934. leta so nekdanjo občino odcepili od Šentpetra in jo priključili šmarješki. Novo, še hujše razburjanje. Ljudje so bili resnično užaljeni, saj gre za konkurenčne vasi oziroma fare. Šele 1935. leta, pod ministrovanjem Antona Korošca, so v Beli Cerkvi zopet postali sedež samostojne občine.

Zastrilo se je tudi na cerkvenem področju. V Tomažji vasi so sklenili, da župniku ne bodo več pokorni. Hoteli so odstaviti mežnarja, ker so ga obdolžili poneverbe cerkvenega denarja. Sklenili so, da bodo poslej sami bnastavljali mežnarja in ključarja in gospodarili s cerkvenim premoženjem. Župnik ni popustil, škof ga je podprl in mu ukazal, da ne sme vršiti obredov, dokler ne bodo spoštovali cerkveno oblast. Intevenirati je moralo sodišče in vpeljati red.

Nasploh je v tridesetih letih čutiti v teh krajih nekakšen nov veter. Že marca 1932 je bila ustanovljena krajevna organizacija Jugoslovanske radikalne kmečke demokracije in Društvo kmečkih fantov in deklet. Osrednji organizatorji, ki pa so imeli pomembne položaje tudi v višjih organih, so bili iz Zorkove družine. Očitno so v svoja jadra zajeli del nezadovoljstva s SLS, ki ga je čutiti ves čas po I. svetovni vojni. Poleg vzpodbujanja spoštovanja kmečkega dela, zlasti v obliki znanih tekem koscev, so bili aktivni tudi na izobraževalnem, kulturnem in športnem področju. Pri tem so bili dokaj uspešni oziroma zahtevni. Pri prireditvah so imeli običaj pošiljati banu Marušiču in poslancu Puclju vdanostna izjave. 1935. leta so ustanovili celo ženski odsek ZDKFID.⁹ Klerikalci so 1936. leta ustanovili lokalno organizacijo Kmečke zveze, ki pa ni mogla tekmovati z nasprotniki. Vsekakor je bila jugoslovanska zavest v tukajšnji fari v nagli rasti. V tem liberalnem strujanju se je fara Bela Cerkev izrazito ločila od okolja, zlasti od šentpeterske in šmarješke fare. V slednji so kmalu postali glavni dejanski konkurenti klerikalcem komunisti, ne pa liberalci.

⁹ Podrobneje glej Anton Štampohar, Kronološki pregled naprednega političnega gibanja na območju občin Črnomelj, Metlika, Novo mesto in Trebnje v letih 1931–1941. Novo mesto 1983.

1937. leta je belocerkovška občina odpovedala plačevanje organista in mežnarja, kar je povzročilo nemalo težav, saj so morali potem mežnarja vzdrževati iz šolnine. To je bila posledica napetih odnosov z cerkvijo oziroma župnikom, pa tudi političnih razmer. Na volitvah 1936. leta je v občini namreč zmagala proticerkevno naravnana JRZ z županom Vinko Bevcem.

13. oktobra 1938. leta je umrl zadnji belocerkovški "Kralj na Betajnovi" Florjan Zorko. Bil je izjemno vplivna osebnost tako v gospodarskem kot političnem pogledu. Bil je tudi pomemben mnenjski voditelj. Naslednje leto je prišel tudi nov župnik, ki je tu ostal dvajset let, do svoje smrti. Lahko bi ga označili kot simpatizerja partizanov. Vsekakor pa se kot osebnost ni mogel tako uveljaviti kot nekateri njegovi predhodniki.

Tukajšnje področje glede kriminala nikoli ni bilo nedolžno. Tako zasledimo podatke, da je 28. oktobra 1891. leta kmet Rodič s Strelaca star 70 let ubil s cepcem lastnega sina. 3. novembra 1911. leta je na Strelacu sin ubil svojo mater. Oba sta bila opita in to ne prvič. Taki zločini so ljudi pretresli, vendar so bili plod nekih človeški dram, ne pa koristoljubja. Drugače pa je z umori iz koristoljubja ali drugih nizkotnih namenov, ki pa so po mnenju mnogih takratnih sodobnikov posledica in simbol nekega obdobja oziroma razmer.

22. marca. 1924 sta bila v Družinski vasi umorjena mlada Ivan in Uršula Ramuta. Ona je bila pred porodom. Poleg umora v Družinski vasi, ki je odmeval zaradi svoje krutosti in koristoljubja, je bilo še več več umorov in tatvin. Sumili so v obstoj tolpe – kriminalne združbe. 6. 10. 1925. leta so našli v Zorkovem bajerju v Družinski Vasi umorjenega Jožeta Vodopivca s Strelaca. Zločina so sumili nekega Jožeta Dežmana. Oblasti so ga našle in postavile pred sodišče. 3. in 4. marca 1926 je bila pred sodiščem v Novem mestu obravnava proti Jožetu Dežmanu, ki naj bi po mnenju ljudi umoril tudi zakonca Ramuta. Obsojen je bil na dosmrtno ječo. Kasneje je v zaporu v Novem mestu organiziral upor kaznjencev in skušal pobegniti. Dobil je dodatna 4 leta, če bi bil eventualno pomiloščen.

Marca 1925 je bil umorjen v Ločni pri Novem mestu Andrej Gričar iz Vinjega Vrha. Oddahnila se je vsa fara. Dvakrat je dezertiral v stari Avstriji. Bil je tudi v Ameriki. V Trstu naj bi ubil celo svaka. V ruskem ujetništvu se je, po pisanju farne kronike, oprijel boljševizma. Boljševiki naj bi ga kot agitatorja poslali nazaj v domovino. "Bil je nasilnež in požigalec, ves prepojen s surovim komunizmom. "Bil zidar in se klatil, ljudje so mu dajali denar, ker so se bali, da jim bo požgal imetje." Sumili so ga, da je zažgal bajnofški kozolec. Bajnof je bila graščina pod Trško Goro. Ko se je zopet tam klatil in grozil, so ga, menda po naročilu graščaka ubili. Storilec je bil milo kaznovan.

V začetku 1926. leta se je zgodil še nek neverjeten dogodek. Okoli 20 fantov iz Družinske Vasi je vpadlo v Št. Peter in izzivalo k pretepu. Imali so dolge nože in vpili: "Živijo Orjuna". Nekateri domačini so iz strahu pred njimi bežali s čolni preko Krke. Napadli so tudi krajevne gasilce ob reki. Nazadnje so se domačini le zbrali in organizirali. Kmetje so se s svojim orodjem kot vile, burklje, ročice od vozov, zapodili proti njim in jih pregnali. Kmalu je prišlo na kraj spopada tudi orožništvo. "Zadevo ima sedaj v rokah oblast, ki bo mladiče poučila, da v št. Petru še ni Balkan, da bi smeli kar tjavendan prirejati oborožene pohode". Večina od 14 Družincev, ki so napadli sosede, naj bi bila zapeljanih. Prejeli so zaslužen kaznen. Kolovodja je bil Janez Perše. Dobil je dva meseca zavora, drugi 14 dni. Ali so bili omenjeni napadalci na prebivalce sosednje fare oziroma občine resnično orjunaši, se ne da ugotoviti. Veliko bolj je verjetno, da je šlo za nek medvaški spor in je bilo v konkretnem primeru pitje živega Orjuna, 30. 6. istega leta je bila v Ljubljanski oblasti razpuščena, opravičilo za nasilje in način zastraševanja. Opravka imamo z zelo zanimivim lokalnim dožemanjem širših družbenih pojavov.

Župnijska kronika in nekateri starejši domačini razlagajo zgoraj našeta nasilna dejanja, pa naj gre za uboje iz koristoljubja, kot so bili Dežmanovi ali "revolucionarno nasilje" Andreja Gričarja ali napad "Orjunašev", za odmeve posebnih poveljnih razmer, revolucionarnih vesti in domačih političnih razmer. Ljudsko mnenje in takratno dojetje lokalnega dogajanja, ki ga izpričuje lokalna, sprti pisana kronika, je silno pomembno, čeprav se z njima ne moremo strinjati. Prevrtni čas v vseh svojih oblikah je nedvomno silno vplival na lokalne razmere. Politična gledanja so se zelo spremenila. Nove svetovne in domače razmere so nedvomno vplivale. Poleg idejnih in socialnih vplivov je treba opoziriti tudi na precejšen padec pravne kulture, ki jo zgodovinarji preveč zanemarjamo, čeprav je bila ta razlika med prebivalci, ki so poznali življenje v dvojni monarhiji in ga primerjali z onim v Jugoslaviji, zelo občutena in vir prvih razočaranj nad novo državo.

SLS, ki je pred I. svetovno vojno dominirala, se je morala za povrnitev vsaj dela pozicij, ki jih je imela pred I. svetovno vojno, zelo potruditi, čeprav nikoli ni bilo več tako kot pred njo. Razmah tiska, družbena in politična modernizacija so prispevali svoje. Vsekakor je bil razpad nekdanje dvojne monarhije v številnih pogledih temeljit prelom s preteklostjo. Ljudje so to občutili tudi v moralnem pogledu. Politizacija je še kako zajela podeželje in ta proces se niti med obdobjem šestojanuarske diktature ni ustavil.

Iz podatkov o volitvah, od občinskih do državnih opazamo spreminjanje političnega razporeditve. To se v "meščanskem" demokratičnem taboru kmalu naveže na predvojne, čeprav ne v popolnosti. Levica, ki je popreje ni bilo, postane trajno prisotna, čeprav se njeni pripadniki selijo znotraj levih strank. Te so verjetno bolj rezultat širšega družbenega nezadovoljstva kot pa čistih idejnih opredelitev. Željo po iskanju novega, modernega, tudi radikalnega, je čutili ves čas. Dejansko klerikalna stranka in v konkretnem primeru njen največji podpornik župnik, kljub izjemnim naporom in velikim žrtvam, ni nikoli uspel povrniti razmere v čas pred I. svetovno vojno, ko so si bili glavni konkurenti le klerikalci in liberalci. Nasploh je za belocerkovško faro opaziti razmeroma veliko simpatij za liberalnejše in "jugoslovenske" politične tendence. Posebno uspešna je bila v tem pogledu šola. Med učitelji je bil tudi nek primorski begunec. Nov jugoslovanski patriotizem se je, zlasti med mlajšimi, razmeroma hitro usidral. To se je potem odrazilo tudi med II. svetovno vojno. Vas je bila v začetku nastrojena zelo patriotično, protiitalijansko, organizirali so celo manifestacije v podporo zahtevam po nemški zasedbi kraja. Zanimivo je javno mnenje, ki pripisuje "krivdo" za to, nekdanjim primorskim beguncem pred fašizmom. Kasneje so se aktivno udeleževali protiokupatorskih manifestacij. Ko pa je komunistična partija dala domačinom vedeti, da jugoslovenske in prokraljevske tendence niso zaželjene, metode "prepričevanja" zloglasnega Novomeščana Žana Moreta in Nika Šiliha, ki sta imela skoraj popolno oblast v svetu pod Vinjim Vrhom so znane, je prišlo tu do četniškega gibanja, ki med II. svetovno vojno ni nikoli zgubilo določenih simpatizerjev. Ni bilo "uvoženo", ampak spontano, logična posledica predvojnih razmer. Čeprav nimamo podrobnih študij za sosednje fare, podrobneje poznamo zgolj šmarješko, tvegamo oceno, da je bila Bela Cerkev ena najbolj četniških v vzhodnem predelu Dolenjske. S področja belocerkovške fare je bil doma tudi Drago Furlan – Oran, kar poznavalcem II. svetovne vojne na Slovenskem dovolj pove. Pobje njegovih družinskih članov, oče je bil primorski emigrant in orožnik je bil poleg masakriranja Stanka Grahuta iz Šmarjete, oboje se je zgodilo še pred nastankom Bele garde, eden najmočnejših vzpodbujevalcev protikomunističnega odpora. Tudi po II. svetovni "ljudska" oblast tukajšnjih krajev ni obvladovala v taki meri kot nekatere sosednje, na primer v Šmarjeti. Celotile partijske organizacije dolgo časa niso mogli vzpostaviti. Vsekakor take razmere glede na dogajanje v desetletjih med I. in II. svetovno vojno ne presenečajo.